

A könyvtári gyűjtemény információértéke

A könyvtári állomány információs értékéről rövid terjedelemben csak címszavakban lehet beszélni, annál is inkább, mert a címben szereplő szavakat külön-külön meg kellene először magyaráznunk, értelmeznünk, meghatározni.

Az információ és értéke

Nagyon általánosan úgy is mondhatnánk, hogy az információ egyszerűen hír vagy újdonság: információ egy tudományos megállapítás a világ szerkezetéről, de információ az is, ha megállapítom, hogy az egyik kollégám megfázott. Ebben a tágan értelmezett információs mezőnyben persze csak úgy tudunk eligazodni, ha csoportosítjuk az információkat: beszélhetünk elemi, biológiai, szemantikai stb. információkról. Minket ezúttal a szemantikai információ érdekel.

A kérdés az, hogy egy műnek vagy tágabban értelmezve: egy üzenetnek milyen információs értéke lehet. Ez sok mindennek a függvénye. Mert igaz ugyan, hogy van egy matematikai alakképlet, amelynek alapján az információt mérni lehet (mértékegysége a bit), de a köznap gyakorlatban és főleg amikor szemantikai információról beszélünk, akkor a dolog már nem ilyen egyszerű. Mindenesetre abból kell kiindulni, hogy minden olyan közleménynek az információsértéke nulla, amely nem tartalmaz új ismereteket. Nagyon sok ilyen újságcikk van. Nyilvánvaló továbbá, hogy annak a közleménynek sincs információs értéke, amely nem rendezett. Ha mondjuk ötezer szót beledobálok egy kalapba, összerázom és kiszedem, hiába olvasom elejétől a végéig, és aztán a végétől az elejéig – semmi nem derül ki belőle, így hát nincs is információs értéke. Végül nincs információsértéke annak az üzenetnek sem, amelyik a befogadói tudathoz viszonyítva

– s ez nagyon furcsa dolog – túl sok információt tartalmaz. Szélsőséges példával ezt úgy érzékeltetném, hogy egy negyedik elemista gyerek számára egy differenciál-egyenletről szóló értekezés információs értéke nulla. Mert nem ért meg belőle semmit.

Eddig az információsérték objektív összetevőiről esett szó. Van azonban az információnak szubjektív oldala is, hogy ti. a befogadót érdekli-e egyáltalán az adott hír vagy nem, kell-e neki vagy nem, szüksége van-e rá vagy nincs. Ettől függően bizonyos kiadványtípusoknak, könyveknek, üzenethordozóknak stb. más és más az információs értékük. Mari néni számára rendkívül nagy információs értékkel bírnak a szomszédasszony pletykái, de nulla információs értéke van Sugár András külpolitikai kommentárjainak. Hiába szubjektív természetű dolgok ezek, hathatósan működnek, meghatározzák, hogy milyen híreket, milyen információs csatornákat veszünk igénybe, és eldöntik azt is, hogy az üzenetekből mit szű-

rünk ki, mit tudunk felhasználni, azaz változik-e tőle a tudatunk.

Ha most erről az oldalról, ebből a szempontból közelíték a könyvtári állományhoz, tehát a könyvtári állomány információs értékét próbálom meghatározni, akkor először differenciálnom kell a különböző könyvtártípusok között. Könyvtár a nemzeti könyvtár is, a megyei is, a községi is, de mindegyiknek az állománya más információs értékű, és nemcsak azért, mert az egyikben sok könyv van, a másikban meg kevés, hanem azért, mert más a funkciója, más a használóinak köre, s a használóknak más a szubjektív igénye. Ezért a továbbiakban nem általában beszélek a könyvtárakról, hanem a megyei könyvtárat vagy ehhez közelítő nagyságú városi közművelődési könyvtárat veszem alapul.

Sajnos nincsenek objektív felméréseink, bár igen jó volna egy ilyen kezdeményezni, megérné a ráfordított időt és pénzt. Felmérések híján tehát becslések, illetve tapasztalataim alapján szólok, így nem kerülhetek el bizonyos szubjektivitást.

Információigény és könyvtári állomány

Úgy közelítenék most már ehhez a fiktív közművelődési könyvtárhoz, hogy három tipikus használói kört feltételezek, és azok nézőpontjából vizsgálom meg, hogy milyen a gyűjtemény információs értéke.

Az első csoport a *tudományos kutatóké*. Úgy gondolom, hogy egy ilyen, viszonylag nagy gyűjtemény kb. 10 százalékának van információs értéke számukra. De ez a 10 százalék is csak átlag, mert például egy atomfizikus számára a gyűjteménynek valószínűleg nulla az információs értéke, egy helytörténeti kutató esetében azonban elérheti a 80 százalékot vagy esetleg a 90-et is, ám 100 százalékos értéke semmilyen körülmények között sem lehet, mert a történeti kutatás alapanyaga az elsődleges dokumentum, az pedig a levéltárakban van.

A kutatási indítékú igény becslésem szerint az ilyen könyvtárakban az olvasói igényeknek maximum 1 százaléka. Egyszázalékos igény áll tehát szemben az állomány 10 százalékával.

A következő csoport az *amatőr olvasóké*, azoké, akik nem szakismereteket szerzendő olvasnak. Megint becslésekre hagyatkozva úgy gondolom, hogy az ilyen általános igényhez

rendelhető ennek a feltételezett könyvtári állománynak kb. 40 százaléka. Ezen belül azonban megint nagy a szóródás, tudniillik óriási érdeklődés él az olvasókban mindenféle metatudomány, parapszichológia és hasonlók, például az ufók iránt, ám ennek kielégítésére az állománynak százalékban ki sem fejezhető töredéke szolgál csupán, viszont ha útleírást keresnek, a választék már sokkal nagyobb. Tehát a könyvtári állomány információs értéke az amatőr szemszögéből is változatos: az alig valamitől a majdnem mindenig terjed. Ehhez azonban hozzá kel tennem, hogy bár az állomány négyszer akkora része felel meg az amatőr olvasói igényeknek, mint a kutatóinak, ez nem jár együtt az információs érték növekedésével, mert az állomány 40 százalékát a forgalom kb. 60 százaléka termeli, azaz igen gyakori, hogy a keresett könyv nem található bent.

Végül harmadikként egy nagyon jellegzetes csoportot említenék, a *tanulókat*. Ne essék szó ezúttal az általános iskolásokról, vegyük csak a középiskolásokat és a főiskolai hallgatókat. Hatalmas igénynyaláb az övék, gyakorlatilag talán a legnagyobb. Fontos kérdés tehát, hogy számukra milyen az állomány információs értéke? Nos, becslésem szerint számukra körülbelül a gyűjtemény 60 százaléka bír információs értékkel. Ám ez a 60 százalék magába foglalja a kutatók információbázisát (például amikor dolgozatírásról van szó), de számos esetben átcsúszik abba a mezőnybe, illetve azonos azal, amit amatőr igénynek neveztem.

Információérték és az idő

Nem akarok játszani a számokkal, de az eddigiek alapján azt kell mondanom, hogy a megyei, városi könyvtárban az állomány minimum egynegyede olyan könyv, amely senkinek sem kell; olyan dokumentum, amelyet senki sem használ. Erre azt szoktuk mondani, hogy *majd* lesz rá társadalmi igény! És nekünk ezt a társadalmi igényt részben fel kell keltenünk, részben ki kell várnunk. Ez igaz is. Elvileg! De a gyakorlat azt mutatja, hogy az információ az időben is változik: megkopik, érdektelenné válik. Köznapi dolog, hogy a két héttel korábbi újság nagyjából már érdektelen. A tudomány területén azonban, ahol már vannak objektív vizsgálati eredmények, kiderül, hogy egy-egy friss publikációt intenzíven körülbelül két évig keresnek, utána fokozatosan és rohamosan csökken iránta az érdeklődés, és

10 év múlva teljesen megszűnik. Nyilvánvaló, hogy más a helyzet a társadalomtudomány és az atomfizika esetében, de a fenti számítás az átlagot mutatja. Mondhatnánk, hogy ez a tudomány, a tudósok dolga, csak számukra csökken annyira gyorsan az információ értéke. Mi a helyzet azonban egy közművelődési gyűjteményben? Ennek felderítésére tettem kísérletet, és befejezésül erről szólnék néhány szót. (Részletesebben lásd a *Könyvtáros* 1986/12. számában – a szerk.)

„Kistriguláztam” a *Könyvtári kis tükör* füzetait, vagyis azokat a műveket, amelyek 45-től napjainkig jelentek meg és még aktuálisak, törzsanyagként ott kell lenniük az állományban. Ezeket kiadási évek szerint rendeztem, átlagot számítottam. Ez az „átlag” nagyon érdekesen viselkedik, majdnem úgy, mint a természetudományban a felezési idő, aminek – tudjuk – az a lényege, hogy a sugárzó anyagok meghatározott időegység alatt vesztek el tömegük felét, és aztán újra feleződnek ugyanannyi idő alatt. Nekem az „jött ki”, hogy a közművelődési könyvtári állománynak a szakirodalomban is, de még a szépirodalomban is a felezési ideje körülbelül 5 év. Ennyi idő alatt az álló-

mány információs értéke felére csökken, következőképp 35 év alatt egy százalék alá esik. Számításaim szerint tehát egy átlagos közművelődési könyvtár állománya – leszámítva azt a szakterületet, amelynek dokumentumait valamilyen speciális ok miatt megőrzési szándékkal gyűjti – gyakorlatilag 40 évig érvényes, amiből az következik, hogy ennyi idő alatt ki kellene cserélni. Másként fogalmazva: egy könyvtári gyűjtemény információs értéke attól függ, hogy mennyi benne a friss könyv, és mennyi a régi. És mennél kevesebb a régi, annál valószínűbb, hogy nő az információs értéke. Ez persze nemcsak mennyiségi kérdés. Ez persze nemcsak mennyiségi kérdés. Nemrég Debrecenben az egyik városi könyvtári fiók 13 ezres gyűjteményéből 5 ezer kötetet kivont, a maradékot pedig átrendezte az új témacsoportos elhelyezés szerint. Az olvasók egy része úgy vélekedett, hogy „Jé, hát itt sokkal több könyv van, mint eddig volt”. Ez az eset is azt mutatja, hogy nem az állomány nagysága dönti el azt, hogy egy gyűjtemény milyen információs értékű, hanem az, hogy a használók mennyire találják meg benne azokat a műveket, amelyeket keresnek.

Simon Zoltán

A könyvtár mint kiadóműhely

A nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár feladatai közt kiemelt helyen szerepel a tájékoztatás. A szocialista tartalmú műveltség terjesztésének, az olvasási kultúra meggyökereztetésének, az irodalom társadalmi hasznosításának elősegítése érdekében az intézmény, miként az a szervezeti és működési szabályzatában olvasható, „...időszaki kiadványokat jelentet meg a dolgozók kutató, helyismereti, módszertani munkásságának közzétételére, támogatja a helyi, helyismereti művek kiadását. Önálló kiadványozást folytat”.

E kiadói tevékenység az intézmény profiljának megfelelő kiadványfajtákban jelenik meg, amelyeknek döntő többsége a könyvtár munkatársainak a belső szakmai műhelymunkához kapcsolódó önálló szellemi produktumát jelenti. Az intézmény publikációs tevékenységét a hetvenes évek elején sok tekintetben új alapokról indította. A tudatos szakmai munka-

végzés elmélyültebbé válásával, a rendszeres, célirányossá tett képzés és továbbképzés hatására, a nyolcvanas évek küszöbén – az előző időszakhoz képest – jóval több felkészült, speciális ismeretekkel felvértezett munkatárs dolgozott már könyvtárunkban. Ezzel egyidejűleg a megye szellemi életében, a közművelődésben komoly átrétegződés, előrelépés történt: kiépült a felsőfokú közművelődési intézményrendszer, megelénkült az értelmiségi réteg tudományos egyesületekbe való szerveződése, ismertebbé vált az egyes szaktudományi területeken végzett kutatómunka, s mindez nagyobb követelményeket támasztott könyvtárunkkal szemben. A saját feladatkörükben önállóan dolgozni képes munkatársak jelenléte és egyre nagyobb száma lehetővé tette a megírásra, kidolgozásra érdemes témák átgondolt listájának összeállítását, az egyre tudatosabb kiadványtervezést.